

Vaikka sulkasato on melko edistynyt muun muassa vaihtuneiden punertavien pään höyhenten osalta, linnulla on selkeää juovitusta pääläella, selkä- ja vatsapuolella sekä yläperässä. Linnulla on lisäksi melko pieni diffuusisti vaihtuva käsisiiven tyven laikku, eivätkä keskimmäisten pyrstösulkien tyviosat ole ainakaan laajalti valkeat. Näillä perusteilla on määritetty Suomen ensimmäinen nimialalajin senator yksilö. Lemland 21.-25.9.1975. PEKKA PUHJO

Tämä punapäälöpinkäinen alalajia senator on selkeästi vielä voimakkaassa nuoruuspuvussa, jossa on juovitusta pääläella sekä vatsa- ja selkäpuolella. Käsisiiven tyven laikku on melko laaja, mutta muuttuu diffuusisti kohti sulan tummaa kärkiosaa. Lepinkäisen saaliiksi on joutunut punatulkku. Parainen 15.-23.10.1979. ESA LEHIKONEN

Syksyiset

punapäälöpinkäiset

syynissä

Uuden määrittämissuunnitelman ansiosta rarietttikomitea pystyi käsittelemään vuosikymmeniä sitten tehtyjen punapäälöpinkäishavaintojen alalajimäärittäykset. Mitä uudelleen määritetyt havainnot paljastivat?

Punertava päälaki ja musta naamari saavat tämän yksilön näyttämään vanhalta linnulta, jollaiseksi se alun perin oli määritettykin. Lintu on kuitenkin määritettävissä nuoreksi muun muassa leveästi vaaleiden tertiaalien reunojen ja vaaleiden nuoruuspuvun isojen peitinhöyhenten perusteella. Tertiaalien reunat voivat olla vanhoillakin linnuilla tuoreissa sulissa telko laajalti vaaleat, mutta isojen peitinhöyhenten pitäisi olla yhtenäisen mustat. Lisäksi vanhojen lintujen päänkuviot ovat vielä voimakkaammat kuin nuorilla ja mustan naamarin pitäisi jatkua otsaan. Tällä linnulla naamari on lähinnä silmän takana. Koska lintu on nuori ja näin pitkälle sulkinut, tuntomerkit sopivat vain alalajille *niloticus*. Käsisulkien tyven laikku ei näy kunnolla, mutta se näyttää laajalta ja etureunaltaan jyrkkärajaiselta ja valkealta tukien *niloticus*-määritystä. Kuvien lisäksi linnusta oli käytössä Dick Forsmanin ja Antero Lindholmin tekemät alkuperäispiirroksiset. Lohja 21.–22.9.1991. PEKKA KOMI

Tällä vanhalla (+1kv) punapäälepinkäiskoiraalla (ilmeisesti alalajia senator) on mustat vaihtuneet isot peitinhöyhet ja hyvin kontrastikkaat päänkuviot mukaan lukien musta otsa. Vaihtuneiden tertiaalien reunuksissa on melko paljon vaaleata, mutta silti vähemmän kuin Lohjan linnulla. Israel 15.9.2015. JARI LAITASALO

Punapäälepinkäisellä erotetaan kolme alalajia: Välimeren itäosissa sekä Lähi-idässä pesivä *niloticus*, Välimeren länsiosien saarilla pesivä *badius* ja muualla Välimeren ympäristössä pesivä nimialalaji, joka on näistä kolmesta selkeästi runsaslukuisin.

Alalajien määrittäminen oli pitkään mahdollista vain keväisistä ja kesäisistä vanhoista linnuista ja vaati etenkin *niloticuksen* ja nimialalajin osalta erittäin hyviä havainnointiolosuhteita. *British Birds* -lehdessä julkaistu Adam Rowlandsin määrittämisartikkeli toi kuitenkin 2010-luvulla uutta tietoa nuorten syksyisten lintujen alalajien määrittämiseen. Uuden tiedon ansiosta Helsingissä syyskuussa 2014 havaittu nuori punapäälepinkäinen voitiin määrittää *niloticus*-alalajin yksilöksi.

Tämän jälkeen BirdLife Suomen rareiteetikomitea selvitti myös muiden syyhavaintojen alalajit niiden yksilöiden osalta, joista oli käytettävissä valokuvia. Varsinaista määrittäystä edelsi myös salapoliisityö vanhojen havaintojen kuvien etsinnässä, koska rareiteetikomitean arkistossa olleista kuvista ei erottunut riittävästi yksityiskohtia. Ennen digikuvien aikaa havaintojen ilmoittajat pyysivät usein lähettämään alku-

peräiskuvat takaisin havainnon käsittelyn jälkeen, minkä takia rareiteetikomitean arkistosta puuttuu useisiin havaintoihin liittyneitä kuvia.

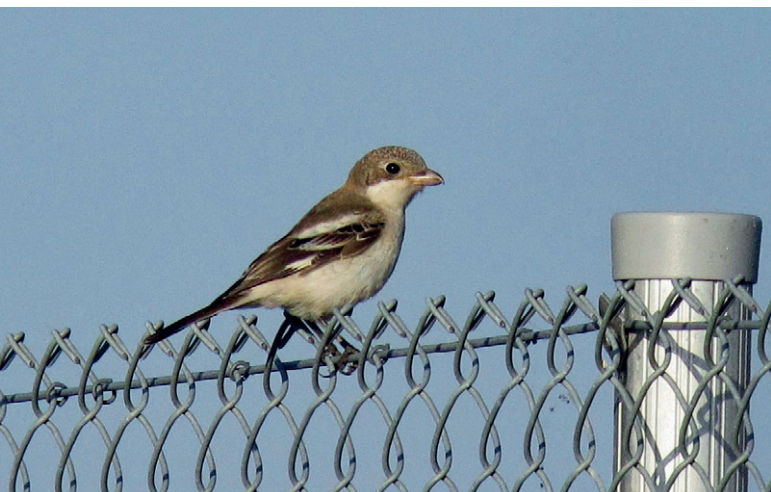
Vanhat havainnot uuden tiedon valossa

Suomessa on viime vuoden loppuun mennessä havaittu 33 punapäälepinkäistä, joista elo–lokakuusia havaintoja on vain seitsemän. Näistä kuusi on tehty rareiteetikomitean toimiaikana. 27.8.1964 Pietarsaassa havaittua lintua rareiteetikomitea ei ole käsitellyt. Kuudesta hyväksytystä havainnosta vain lokakuussa 1981 Virolahdella havaitusta linnusta ei ollut valokuvia käytettävissä, minkä takia linnun alalaji jäi määrittämättä. Lopuista havainnosta kolme oli määritettävissä nimialalajiksi ja kaksi *niloticus*-alalajiksi.

Kaksi *niloticus*-havaintoa on huomattava määrä, sillä Keski- ja Pohjois-Euroopasta on alle kymmenen havaintoa tästä alalajista. Ruotsissa alalaji on havaittu kolmesti – kaikki loka–marraskuulta. Suomesta on myös yksi keväinen *niloticus*-havainto: 13.5.1989 Pornaisissa ikkunaan törmännyt naaras on taltioitu Luonnontieteellisen keskusmuseon

Suomen hyväksytyt syksyiset punapäälepinkäishavainnot ja niiden alalajit

- 21.–25.9.1975 Lemland Lågskär nuori (1kv), *senator* (rengastettu)
- 15.–23.10.1979 Korppoo Jurmo 1kv, *senator* (rengastettu)
- 25.10.1981 Virolahti Vilkkilä 1kv, ei alalajia
- 21.–22.9.1991 Lohja Paloniemi 1kv, *niloticus*
- 15.9.2014 Helsinki Vuosaari 1kv, *niloticus*
- 21.9.2015 Ilmajoki Alajoki 1kv, *senator*

Valkea alapuoli ja tasaisenharmaa selkäpuoli ilman juovia sekä laaja valkea käsisiiven laikku, joka vaihtuu jyrkästi käsisiiven tummaan kärkiosaan sopivat erinomaisesti alalajille niloticus. Helsinki 15.9.2014. KIMMO HEISKANEN

Päälaen sekä vatsa- ja selkäpuolen juovitus ovat selkeitä merkkejä nuoruuspuvusta. Käsisiiven tyven laikku on melko laaja, mutta vaihtuu vähitellen sulan tummaan kärkiosaan, mikä kieli alalajista senator. Ilmajoki 21.9.2015. ESKO LEHTINIEMI

kokoelmiin. Myös *badius*-alalajista on yksi keväinen havainto Suomesta: 26.–27.5.2005 Valkeakoski nuori (2kv) koiras.

Selvitystyö on hyvä esimerkki siitä, miten uusi tieto voi mahdollistaa vanhojen havaintojen uudelleen arvioinnin jopa useita vuosikymmeniä myöhemmin ja parantaa siten tietämystä Suomessa havaituista linnuista.

Puute vanhoista kuvista

Selvitys paljasti myös sen, että rareiteetikomitean arkistossa on puutteita etenkin vanhojen havaintojen kuvamateriaalis-

ta. Yksi rareiteetikomitean tehtävä onkin ylläpitää mahdollisimman hyvää arkistoa vanhoista harvinaisuushavainnoista ja niiden dokumentaatiosta. Moni vanhemman polven lintuharrastaja varmasti miettii, mitä tehdä vanhoille dia- tai paperikuville. Rareiteetikomitea ottaa erittäin mielellään vastaan niin alkuperäisiä kuin näistä skannattuja sähköisiä valokuvia kaikista vanhemmista harvinaisuushavainnoista. Tällaiset valokuvat voi lähettää kuvaustietojen kanssa osoitteeseen rareiteetikomitea@birdlife.fi.

Nuorten **punapäälepinkäisten** keskeisimmät alalajituntomerkit

Käsisiiven tyven laikku

*Badius*ksella on kaikissa puvuissa tummat käsisulkien tyvet tai korkeintaan marginaalisen pieni valkea laikku tyvellä, kun taas nimialalajilla ja *niloticuksella* käsisulkien valkeat tyvet muodostavat siivelle selkeän valkean laikun. Muilta osin syksyinen nuori *badius* on hyvin samantapainen pukutuntomerkeiltään, joskin isonokkaisempi kuin *senator*. Valkean laikun laajuus on keskimäärin suurempi *niloticuksella*, mutta vain ääriyksilöt voidaan määrittää puhtaasti laikun koon perusteella ja tätä voidaan luotettavasti arvioida vain pyydystetyiltä linnuilta, joilta laikun koko voidaan mitata. Laikun värityksessä on sen sijaan eroja. *Niloticuksella* valkoisen laikun ulkoreuna vaihtuu jyrkästi tummaan käsivanan kärkiosaan ja vaalean laikun ulkoreunassa on korkeintaan vähän buffia väritystä. Nimialalajilla on tyypillistä, että laikun ulkoreuna vaihtuu vähitellen valkeasta buffin kautta käsivanan tummaan kärkiosaan.

Sulkasato, selkä- ja vatsapuoli

Niloticus sulkii pääosin ruumiinhöyhenet pesimäalueellaan ennen syysmuutolle lähtöä ja on siten tuoreessa puvussa syksyllä, kun taas *senatorin* ja *badius*ksen sulkasato on myöhäisempi ja valtaosa linnuista sulkii vasta talvehtimisaikalla. Tämän takia *senator* ja *badius*

ovat tyypillisesti syksyllä juovikkaampia päälaelta ja selkäpuolelta nuoruuspuvun höyhenten takia, kun taas *niloticuksen* selkäpuoli on tyypillisesti tasaisen kylmänharmaan sävyinen ilman tummia juovia ja päälakikin on kuvioton. Vatsapuolella nimialalajilla ja *badius*ksella on tyypillisesti juovitus syksyisin, mutta *niloticuksella* vatsapuoli on yhtenäisen valkea ilman kuviointia. Edistyneimmät sulkivat *niloticukset* voivat jopa muistuttaa pään ja selkäpuolten kuvioinnin perusteella punertavapäisiä ja tummaselkisiä aikuisia, mutta osa nuoruuspuvun isoista peitinhöyhenistä ja tertiaaleista säilyy läpi koko syksyn.

Yläperä

Niloticuksella on keskimäärin laajemmin valkea ja juovattomampi yläperä ja pyrstön yläpeitinhöyhenet kuin nimialalajilla ja *badius*ksella. Niillä on höyhenissä tyypillisesti juovia kuten selkä- ja vatsapuolellakin.

Keskimmäiset pyrstösulat

Niloticuksen keskimmäisissä pyrstösulissa on valkeat tyviosat, mutta tätä voi olla vaikea nähdä maastossa, koska tyviosat peittyvät pyrstön yläpeitinhöyhenen alle. Luotettavimmin tämän pystyy toteamaan kädessä olevasta linnusta. Nimialalajilla ja *badius*ksella pyrstön tyviosat on tyypillisesti tumma.